

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת נשא ושבועות, תשס"ח
מספר 759מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

תרגום אונקלוס לשני פסוקים בפרשת נזיר*

1. "איש או אשה כי יפלא לנדר נזיר להזיר לה" (ו:ב).
 א. ברוב הנוסחים "כי יפלא" מתורגם "ארי יפריש" – לשון ביאור ופירוש, כמו "לבטא בשפתים" – "לפרשא בספון" (ויק' ה:ד); "לפלא נדר" – "לפרשא נדר" (ויק' כב:כא). אבל רש"י כתב: "פליא – יפריש", לשון הפרשה, וכן פירש "לפלא נדר" – להפריש בדיבורו" (כמו "והפליתי ביום ההוא" [שמ' ח:יח] – "ואפריש ביומא ההוא").¹ כיוון שרש"י מפרש בדרך כלל כאונקלוס, היה אפשר להניח שגרס בתרגום "ארי יפריש" כבאחד הנוסחים. אבל כיוון שבביאורו לש"ס כתב "לא נתנה נזירות אלא להפלאה עד שיפריש שנאמר 'כי יפלא לנדר ומתרגמינן ארי יפריש'" (נזיר ב ע"ב) מוכח שהכיר את נוסח אונקלוס "יפלא – יפריש". הרי לנו שרש"י הרואה בתרגום אונקלוס סמכות עליונה ש"ניתן בסיני", אינו נרתע מלפרש שלא כתרגום.²
- ב. ראב"ע פירש "נדר נזיר" כתואר: "נדר להיות נזיר", אבל אונקלוס שתרגם "נדר נזירו" (נדר של נזירות) פירש נזיר כשם. לכך נוטים גם דברי רש"י: "נדר נזיר – אין נזירה בכל מקום אלא פרישה".
- ג. פעלים ושמות הגזורים משורש נ-ז-ר מתורגמים בדרך כלל בלשון הפרשה, כגון "והזרם את בני ישראל" – "ויתפרשון" (ויק' טו:לא); "וינזרו מקדשי בני ישראל" – "ויפרשון" (שם כב:ב).³ אבל בענייני נזירות הניח אונקלוס את הפועל נ-ז-ר כצורתו על פי עיקרון קבוע: תרגום מונחי הלכה במטבע לשון חז"ל.⁴ וכיוון שאצלם הפועל "נזר" והשם "נזיר" נתייחדו לנזירות מייך, הרי גם אונקלוס שומר על שורש נ-ז-ר בפרשת נזיר: כדרך לשון חז"ל "מי שנזר שתי נזירות" (משנה, נזיר ג, ב), גם אונקלוס תרגם "להזיר" – "למזיר". וכמו לשונם "הריני נזיר" (שם א, ב) תרגם ככל הפרשה "נזיר" – "נזירא". אבל "ולקדקד נזיר אהיו" (דב' לג:טז) – "גכרא פרישא דאחיהי". ובכמה נוסחים השתבשו לתרגם גם כאן "נזיר להזיר" – "נזירו לאפרשא", ואינו נכון.
- ד. הלמ"ד שבצירוף "נזיר להזיר לה" עלולה להתפרש כלמ"ד התכלית, כאילו הקב"ה זקוק לנזירות. להרחקת רעיון זה תרגם אונקלוס "נזירו למזיר קדם ה'", לומר שהנזירות היא "לפניו" בלבד ולא לצורכו. וכן

* מתוך פרשגן, ביאור חדש לתרגום אונקלוס (בכתיבה).

¹ הנושא הסבוך של חילופי שורשים העסיק רבות את קדמוני המדקדים והמפרשים, כגון מנחם בן סרוק, ר' יונה אבן ג'נאח (ריב"ג), רש"י, ראב"ע ורד"ק, שלא תמיד מציגים אחדות דעים. ב"פרשגן" נבדק יחסו של תרגום אונקלוס (להלן ת"א) לכמה מהשורשים המתחלפים: על נסע/נשא ראו בפסוק "אלה מסעי בני ישראל" – "אלין מטלני" (במ' לג:א, משורש נ-ט-ל, כמו "ונשא את ריעת המשכן" – "ויטלון" [במ' ד:כה]); על קרא/קרה ראו "את אשר יקרא אתכם באחרית הימים" – "ית דייערע ותכון" (בר' מט:א, לשון מאורע, כמו "וקרהו אסון" – "דלקמא זעריענייה מותא" [בר' מד:כט], משורש ק-ר-ה); על כלא/כלה ראו בפסוק "איש ממנו את קברו לא יכלה ממך" – "לא יכלי" (בר' כג:ו, כמו "ויפלא הגשם" – "ואתפלי מטרא" [שם ח:ב]); על פלא/פלה ראו בפסוק "והפליתי ביום ההוא את ארץ גשן" (שמ' ח:יח משורש פ-ל-ה) – "ואפריש ביומא ההוא" (שהוא כמו "כי יפלא" משורש פ-ל-א – "ארי יפריש". השוו': "עשה פלא" – "עביד פרישון" [שם טו:יא]).

² רש"י קדושין, מט ע"א ד"ה הרי זה מחרף: "ואונקלוס כשהוסיף לא מדעתו הוסיף שהרי בסיני ניתן אלא שנשתכח וחזרו ויסדו כדאמרינן במגילה". ראו לכך ר"ב פוזן, "תרגום מסיני", סידרא, טו (תשנ"ט), עמ' 95-110; הנ"ל, "יחסו של רש"י לתרגום אונקלוס" בתוך ספר שטרם פורסם בעריכת שרה יפת ואברהם גרוסמן.

³ אבל "ואת ענבי נזירך לא תבצר" – "וית ענבי שבקף לא תקטוף" (ויק' כה:ה), מטעם פרשני כמבואר ב"פרשגן" שם.

⁴ להוכחת כלל זה ראו דוגמאות רבות אצל ר"ב פוזן, העקיבות התרגומית בתרגום אונקלוס, ירושלים תשנ"ד, עמ' 120-129 בפרק "דפוסי תרגומי הלכה".

דרכו בכל מקום, כגון "ויום השביעי שבת לה' א-להיך" - "שַׁבְּתָא קְרָם ה' א-לֵהֶךָ" (שמ' כ:); "ושבתה הארץ שבת לה'" - "וְתִשְׁמִיט אֲרָעָא שְׁמִיטָתָא קְרָם ה'" (ויק' כה:ב).

2. "לאבינו ולאמו ולאחיו ולאחיתו לא יטמא להם במתם כי נזר א-להיו על ראשו" (ו:ז)

בתרגום "כִּי נִזְר אֶל־לֵהִי" יש חילופי נוסח: במהדורות התאג' ובנוסח הפנים של מהדורת שפרבר (המהדורה המדעית המוסמכת לת"א) מופיע "נִזְר אֶל־לֵהִי" – "נִזְרָא דְאֶל־לֵהִי"⁵. ואף שבנוסח זה תומכים המובהקים שבמפרשי ת"א, כגון יא"ר, "מרפא לשון" ו"באורי אונקלוס" המצטיינים בחקר הנוסחים,⁶ לעניות-דעתי יש להעדיף את נוסחי המיעוט שגרסו "פְּלִילָא דְאֶל־לֵהִי", כמו "נִזְר הַקֶּדֶשׁ" – "פְּלִילָא דְקוּדְשָׁא" (שמ' לט:ל); "נִזְר שְׁמֵן מְשַׁח אֶל־לֵהִי" – "פְּלִיל מְשַׁח רְבוּתָא" (ויק' כא:יב), כיוון שנוסח זה מוכח מסוגיית התלמוד. כיצד? על המשנה במסכת נזיר "סתם נזירות ל' יום" נאמרו בגמרא שני טעמים: "קדוש יהיה, יהיה בגמטריא תלתין הוו. בר-פדא אמר: כנגד נזיר נזרו האמורים בתורה ל' חסר אחת" (בבלי, נזיר ה ע"א).⁷ ותמהו המפרשים: הלא בפרשת נזיר יש 30 מילים הגזורות משורש נ-ז-ר, ומדוע אמר בר-פדא שיש רק 29? השיבו התוספות: "יש לומר דנִזְר אֶל־לֵהִי על ראשו לא הוי ממניינא דהוא לשון כתר כדמתרגמינן כלילא" (שם, תוספות ד"ה בר פדא).⁸ וכיוון שאי אפשר להבין את דרשת בר-פדא אלא אם נתרגם "נִזְר אֶל־לֵהִי" – "פְּלִילָא", נמצא שנוסח זה עיקר.

אמנם לכאורה אפשר לדחות את הראיה: הואיל ובר פדא היה אמורא ארץ-ישראלי, אפשר שבדרשתו הסתמך על תרגומי כלילא/כליל שבתרגומי ארץ ישראל ("יונתן"; תרגום נאופיטי) ולא על תרגום אונקלוס.⁹ אבל לשון תוספות "כדמתרגמינן כלילא" (ולא: כדמתרגמינן בירושלמי כלילא), מוכיחה שכך גרסו גם בת"א.

אכן "מרפא לשון" קיים נוסח "נִזְרָא דְאֶל־לֵהִי" משני טעמים: ראשית, דרכו לתרגם בפרשתנו זו נ-ז-ר כלשון נזירות כמבואר לעיל בפסוק ב. ועוד, שרק בשמן המשחה או בציץ הנתון על כהן גדול מתאים לתרגם "כלילא" (עטרה) ואינו עניין לשער הנזיר.

הרב ד"ר רפאל ב' פוזן

המדרשה לנשים והמחלקה לתנ"ך

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

כתובתנו באינטרנט: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/>

כדי להצטרף לרשימת המנויים בדואר האלקטרוני על דף פרשת השבוע, יש לפנות לכתובת: listserv@vm.biu.ac.il. אין לכתוב נושא למכתב. יש לכתוב שורה אחת בלבד, בגוף המכתב: sub parasha-l firstname lastname כאשר first-name ו- last-name הינם השם הפרטי ושם המשפחה של השולח.

⁵ א' שפרבר, **כתבי הקדש בארמית**, כרך א: תרגום אונקלוס לתורה, ליידין 1959.

⁶ יא"ר הוא קדמון מפרשי אונקלוס (= ספר יא"ר המכונה פתשגן, ביאור נפלא על תרגום אונקלוס ממחבר קדמון אשר לא נודע שמו והיה ספון בכת"י עד כה ונכתב בשנת יא"ר), נדפס בשנת תרל"ד בחומש שהכיל גם את פירושי ר' נתן אדלר (=נתינה לגר), ושוב במהדורת צילום (=מקראות גדולות: פירושי המקרא, כרך נוסף לחומש מק"ג ובו שישה פירושים יקרים ניו יורק תשכ"ט). גלגולי כתב היד והניסיונות לתיארוכו ולזיהוי מחברו סוכמו אצל א' שישא, "ספר יא"ר הנקרא פתשגן?" **צפונות ז** (תש"ן), עמ' סו-ע. שישא, שבחן את הנושא מחדש, טען שקודמיו שגו בקריאת שנת כה"י: אין הוא משנת יא"ר (=1450) אלא משנת שמ"ז (1597) או שס"ח (1608). גם אין המחבר בן ספרד, כדעת שד"ל, אלא מחכמי איטליה. פענוח מדויק של דברי המעתיק מייחס את החיבור לגאון רבי עזריאל דינה, מגדולי חכמי איטליה, שנפטר בשנת רצ"ו (1536). על פי תוספת שבסוף כתב היד אפשר שהמחבר היה רבי יעקב דינה, בנו של רבי עזריאל, אף הוא מגדולי דורו; **מרפא לשון**, לר' יחיא זכריה קורח, בתוך "י חסיד (מהדיר), התאג' הגדול כתר תורה; **באורי אונקלוס** לר' שמשון ברוך שעפטעל, מינכן תרמ"ח.

⁷ בסוגיה שם מתבאר שלשיטת בר פדא עיקר נזירות כ"ט יום, ו"סתם נזירות ל' יום" פירושו שאם גילח (=סיים נזירותו) ביום השלושים, יצא.

⁸ וכן בפירוש המיוחס לרש"י ובראשונים אחרים.

⁹ בר פדא הוא ר' יהודה בן פדיה, אמורא ארץ-ישראלי בדור הראשון, בן אחותו של בר קפרא ורבו של ר' יהושע בן לוי. עם תלמידיו יש למנות גם את ר' יוחנן ואת אילפא, חברו של ר' יוחנן. ראה בערכו אצל מ' מרגליות, **אנציקלופדיה לחכמי התלמוד והגאונים**, תל אביב תשי"ב, עמ' 183.